

Sosyoloji Derneđi, Türkiye

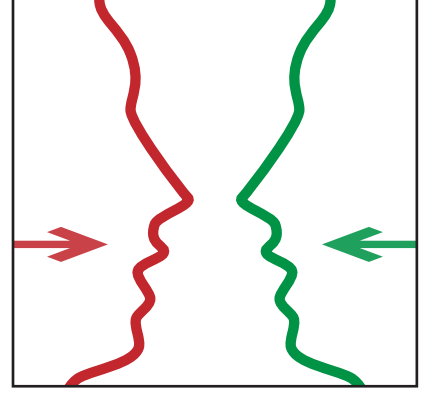
Sosyoloji Araştırmaları Dergisi

Cilt: 16 Sayı: 2 - Gz 2013

Sociological Association, Turkey

Journal of Sociological Research

Vol.: 16 Nr.: 2 - Fall 2013

**Çocuk Sapkın Davranışını Belirleyen Etkenler:
Kars İli Örneği**

Kadir AKYÜZ

Çocuk Sapkın Davranışını Belirleyen Etkenler: Kars İli Örneği

Kadir AKYÜZ*

Mevcut çalışmada, Kars ilindeki 25 farklı okulda okuyan 180 öğrenciye ait veriler, beş değişik çoklu regresyon modeli ile analiz edilmektedir. Bu analizlerle çocuk suçluluğunun belirleyici faktörlerinin neler olduğu ve bu faktörler açısından cinsiyete göre farklılıklar olup olmadığı incelenmektedir. Araştırmanın bulguları; sapkın arkadaş etkisi, aile ilgisi ve akademik bağlılık/performans gibi faktörlerin çocuk sapkın davranışı ile istatistiksel anlamlılık düzeyinde ilişkili olduğunu göstermektedir. Ebeveynin eğitim durumu ile çocuk sapkın davranışı arasında beklenenin tersine pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bunun dışında çocuk sapkın davranışını belirleyen faktörler farklı cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde ise, genel içerikli benzerliklerin yanısıra dikkate değer farklılıkların da olduğu gözlenmiştir. Sadece erkek çocukların analiz edildiği modellerde, akran etkisinin en güçlü etkiye sahip olması ve tam modelin aksine aile ilgisinin istatistiksel anlamlılık düzeyinin altında kalması dikkate değer bir noktadır. Sadece kız çocuklarının analizlere katıldığı modellerde ise aile ilgisi sapkın arkadaşlara göre daha güçlü bir etki oluşturmaktadır. Ayrıca dikkate değer şekilde erkek çocuklardan farklı olarak, ekonomik durumdaki iyileşme ile kız çocuklarının sapkın davranışları arasında pozitif yönlü ve istatistiksel anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk sapkın davranışı, sapkın akranlar, ebeveyn ilgisi

* Dr., Kars Valiliği, Özel Kalem Müdürlüğü.

Determinants of Juvenile Delinquency: The Case of Kars Province

Abstract

Current study runs five different multiple regression models to analyze the data belongs to 180 students from 25 different secondary schools in Kars. The study examines the determinants of juvenile delinquency and differences in patterns of youth delinquency across different genders. Findings indicated that deviant peers, poor parental care and weak academic attachment/performance are the significant determinants of increased delinquency. Contrary to expectations, parents' level of education is found to have positive relationship with delinquency. As for the patterns of youth delinquency across different genders, some common characteristics are observed as well as interesting differences. Unlike the complete model, analysis examining only the boys demonstrated that deviant peers have notably the greatest impact on male delinquency while parental care remains under the significance threshold. The models examining only the girls on the other hand, indicated that parental care has relatively stronger impact on female delinquency compared to deviant peers. Furthermore unlike with the boys, the girls are significantly more likely to engage in delinquency as they have a better welfare status.

Key Words: *Juvenile delinquency, deviant peers, parental care*

GİRİŞ

Çocuk suçluluğu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de giderek daha çok gündeme gelen sosyal problemlerden biridir. Türkiye’de 1997’de yürürlüğe giren Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’a göre, 12 ile 18 yaş arasındaki çocukların hukuki anlamda suç işleme kapasitesi dolayısıyla da ceza ehliyeti olduğu kabul edilmektedir (Özdemir, 2010:386).

Adalet bakanlığına bağlı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün 2006 verilerine göre Türkiye’de 2006 yılında farklı sebeplerle yargılanan 1.064.160 kişiden 130.997’si yani yüzde 12.3’ü çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocukların yüzde 22.5’i 12 ile 15 yaş arasında, yüzde 77.5’i 15 ile 18 yaş arasındaki çocuklar olup, yüzde 10.95’i ise kız çocuklarından oluşmaktadır. Amerika’da ise resmi verilere göre 2007 yılı itibari ile tutuklanan toplam 10.698.310 kişiden 1.649.977’si yani yüzde 15.4’ü 18 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır (Özdemir, 2010:386). Bu rakamlar gözönünde bulundurulduğunda, çocuk suçluluğunun yetişkin suçlulara oranının küçümsenmeyecek bir düzeyde olduğu söylenebilir.

Kars ili açısından suça karışan çocukların sayısı ise TÜİK verilerine göre 2012 yılı itibari ile toplamda 361 kişidir. Bu çocukların 4’ü öldürme, 152’si yaralama, 110’u hırsızlık, 21’i uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak ve satın almak, 6’sı Ateşli Silahlar Kanunu’na muhalefet, 19’u tehdit, 7’si cinsel suçlar, 2’si kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçlarını işlemişlerdir. Diğer 40 çocuk konut dokunulmazlığının ihlali, hakaret, mala zarar verme, yangın çıkarma, genel ahlaka aykırı suçlar, aile düzenine karşı suçlar, çevreye karşı suçlar gibi kanun ihlalleri yapmışlardır.¹

Suç, bir diğer ifade ile sapkın davranış; tespit edilmesi halinde daha geniş toplum kesimlerinin enstrümanları tarafından, yapan kişi için ceza öngörülen davranışlar olarak tanımlanmıştır (Hirschi, 1969:47). Bir başka tanıma göre sapkın davranış, bir sosyal sistem içerisinde toplum bireyleri tarafından meşru olarak görülen ve paylaşılan kurumsallaşmış beklentileri ihlal eden davranışlardır (Cohen, 1959:462). Suç bilimi ile ilgili araştırmacılar sapkın davranışı

¹ Kars iliyle ilgili suça karışan çocuklara ait veriler Kars TÜİK Bölge Müdürlüğü’nden doğrudan temin edilmiştir.

açıklamak için çeşitli teorik perspektifler geliştirmişlerdir. Genel olarak bu yaklaşımları klasik ve pozitivist olmak üzere iki temel ekol çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Klasik ekol temel olarak insanları özgür irade ve seçim kabiliyeti olan rasyonel varlıklar olarak tanımlar ve bu yüzden bireylerin davranışlarından dolayı sorumlu tutulmaları gerektiğini ileri sürer. Buna paralel olarak da, sapkın davranışı kontrol etmek için caydırıcı cezalar verilmesine vurgu yapar. Diğer taraftan pozitivist yaklaşımsa, sapkın davranışın sadece bireyin kendi hür iradesi tarafından belirlenen bir süreç olmadığını, bunun ötesinde bireyi güçlü bir şekilde sarmalayan biyolojik, kültürel ve sosyal etkenlerin de sapkın davranışın ortaya çıkmasında önemli etkileri olduğunu ileri sürer. Bu çerçevede pozitivist yaklaşım, sapkın davranışın sorumluluğunun sadece ve tamamen bireye yüklenmesinin doğru olmadığına ve sapkın davranışın kontrol altına alınmasında rehabilitasyon ve tedavi odaklı yaklaşımların daha doğru olduğuna vurgu yapar (Onwudiwe, 2004:153)

Yukarıda belirtilen temel yaklaşımlar çerçevesinde çocuk suçluluğunun belirleyici sebeplerini açıklayabilmek için farklı ülkelerde bu güne kadar birçok akademik çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda çocuk suçluluğunu açıklamaya yönelik çeşitli modeller geliştirilmiş ve çocuk suçluluğu açısından önde gelen belirleyici faktörlere vurgu yapılmıştır. Örneğin Tolan ve Guerra (1994:6) çocuk anti-sosyal davranışa ilişkin risk faktörlerini 1) birey düzeyinde: zayıf akademik performans ve zayıf akran ilişkileri 2) aile düzeyinde: aileye yönelik zayıf duygusal bağlılık, ebeveynin çocuk yetiştirme ve problem çözme becerilerindeki zayıflık 3) akran düzeyinde: sapkın arkadaşlarla kurulan ilişkiler 4) toplum/sosyal yapılar düzeyinde: toplum ve daha geniş çaplı sosyal yapıların sebep olduğu ve aile karakteristiğine göre filtrelenen etkiler olmak üzere dört ana başlık altında toplamıştır.

Dünyada çocuk suçluluğunu anlamaya yönelik bu çalışmalar 1950'li yıllardan itibaren artarak literatüre girmeye başlamasına rağmen, ülkemizde bu konuda yapılan çalışmalar hem sınırlı ve hem de yakın tarihlidir. Çocuk sapkın davranışlarını inceleyen ve Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar incelendiğinde, Çocuk sapkın davranışının önemli belirleyicileri olarak Ulu-soy vd. (2005), aile ve sapkın arkadaş etkisine vurgu yapmışlardır. Ünal (2010:216), 3742 lise öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada çocukların ebeveynleriyle olan olumlu ilişkilerinin ve

onlara bağlılıklarının sapkın arkadaşlıklara karşı koruyucu bir etki oluşturduğunu ve sapkın davranışları da azalttığı sonucuna varmıştır. Okullarda en sık rastlanan şiddet olaylarının, okul eşyalarına yönelik zarar verme, okul sınırları dışında meydana gelen yaralanmalar ve öğrenci grupları arasındaki kavgalar olarak belirtilmiştir (Durmuş ve Gürkan, 2005:253). Tüm bunların yanısıra, liselerde şiddet içerikli davranışların yaygın olduğu, bu probleme yönelik merkezi düzeyde belirlenmiş politikalar olmadığı ve bu yönde bir takım önleyici programların uygulanmasının doğru olacağı belirtilmiştir (Alikaşifoğlu vd., 2004:173; Kepenekçi ve Çınkır, 2006:204).

Çocuk sapkın davranışı ile ilgili olarak literatürde yaş, cinsiyet, akademik bağlılık/performans gibi bireysel faktörlerin etkisine vurgu yapan çalışmalar olduğu gibi, ebeveyn bağlılık ve akran etkisi ve sosyo-ekonomik durum gibi çevresel etkenlerin önemine vurgu yapan çalışmalar da vardır. Mevcut çalışmada, tüm bu değişkenler kullanılarak Kars ili Yıldızlar Kaybolmasın (SODES) projesine katılan öğrencilerden oluşturulan örnekleme dayalı olarak, çocuk suçluluğunun belirleyici etkenleri çok değişkenli istatistikî modeller ile analiz edilecektir. Çalışmada bir adım daha öteye gidilerek, yapılan ek analizlerle sözü edilen etkenlerin erkek ve kız çocuklarının sapkın davranışlarını belirleme noktasında farklılık gösterip göstermedikleri de incelenecektir. Türkiye’de çocuk suçluluğu alanında yapılan veriye dayalı çalışmaların sınırlı sayıda olması, çalışmada genel analizlerin yanısıra kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı analizlerin yapılması ve kullanılan örneklemin Türkiye’nin doğu sınırında bulunan bir ilden alınmış olması gibi özellikleri gözönüne alındığında, bu çalışmanın Türkiye’deki çocuk suçluluğu literatürüne önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

LİTERATÜR

Kriminoloji literatüründe, çocuk sapkın davranışı açıklayan suç teorisyenleri akran ve aile etkisine genellikle merkezi bir önem atfederler. Bunlardan Hirschi’nin Sosyal Kontrol (Social Control) Teorisi (1969) sapkın davranışı açıklarken daha çok sosyal bağlar ve ailenin önemine vurgu yaparken, Ayırıcı Birliktelikler (Differential Association) ve Sosyal Öğrenme (Social Learning) Teorileri ise sapkın arkadaş etkisine vurgu yapmaktadır (Akers, 1973:Sutherland, 1947).

Sosyal kontrol teorilerinden olan Sosyal Bağ (Social Bond) teorisi, bireyin topluma olan bağının zayıf ya da kopuk olmasının sapkın davranışı netice vereceğini ile sürer (Hirschi, 1969:16). Sosyal bağların zayıflaması veya kopması ise kişi a) çevresindeki diğer önemli kişilerle ve de özellikle ailesi ile pozitif bağlar kurmayı başaramadığında, b) toplumca benimsenen normlara uymayı bir kazanç olarak görme tutumu oluşturamadığında c) toplumca benimsenen faaliyetlere yeterince katılamadığında ve d) toplumun kabullendiği normlara inanmadığında gerçekleşen bir durumdur. Bu süreçlerin sonunda kişi sapkın davranışlara girme eğilimi gösterir (Hirschi, 1969:16-35).

Yine Sosyal Bağ Teorisine göre ebeveynlik görevlerinin etkili bir şekilde yerine getirilmesi, çocukların sosyal normlara uyma konusundaki performansını arttırıp sapkın etkilerden korunmalarına yardımcı olur (Hirschi, 1969:16-35, Sampson ve Laub, 1993:64-99). Bu düşünceye göre, çocuklarına ilgi gösteren aileler, sosyal bağlar oluşturma ve topluma yararlı davranışın öğrenilmesini destekleme konusunda daha başarılı olurlar. Bu durum sonuç olarak gencin sapkın akranlarla sosyalleşme olasılığını azaltır (Wright ve Cullen, 2001:680-682). Ayrıca ailelerine karşı kuvvetli bir bağ hisseden çocuklar sapkın davranışlara yönelip ailelerini hayal kırıklığına uğratmak istemeyeceklerinden bu tür sapkın davranışlara girme ihtimalleri daha azdır (Agnew, 2001:340). Bu bağlamda, boşanmış ya da ayrı yaşayan bir ailenin çocuğu olma, zayıf aile bağları ve yine zayıf aile denetimi gibi etkenler artan sayıda sapkın davranış ile ilişkilendirilmiştir (Canter, 1982; Gorman-Smith vd., 1998; Hirschi, 1969; Rebellon, 2002; Demuth ve Brown, 2004). Benzer şekilde bir çok araştırmacı da ebeveyne bağlılık ve ebeveyn denetimi gibi süreçlerin sapkın davranışa olan etkisini ortaya koymuşlardır (Agnew, 2001; Mack vd., 2007; Patterson, 1982; Rankin ve Wells, 1990; Sokol-Katz vd., 1997).

Bu noktada, sapkın davranış eğilimi gösteren çocukların aileleri ile olan ilişkilerini inceleyen Tolan (1990:3-4), diğer ailelere göre farklılık gösteren beş değişik karakteristik tanımlanmıştır. Buna göre öncelikle; bu ailelerde diğerlerine oranla yüksek seviyeli ve uzun süren uyuşmazlıklar söz konusudur. İkinci olarak; sapkın davranış eğilimi gösteren çocukların aileleri, verilecek ailevi kararlarda ailenin ve çocukların etkisi konusunda genellikle statü kargaşası yaşamaktadırlar. Bir başka deyişle, ebeveyn etkisinin zayıf olduğu ya da yanlış kurgulandığı

ailelerde, çocuklar karar verme süreçlerinde ailelerine baskın gelerek daha etkin olmaktadır. Üçüncü olarak; sapkın davranış eğilimi gösteren çocukların aileleri genellikle aile içi ilişkilerde pozitif bir etki gösterme konusunda yetersiz kalmaktadırlar ve bu ailelerde aile içi ilişkiler sıklıkla zorlayıcılık üzerine kuruludur. Dolayısıyla aile içi ilişkilerde pozitif ifadeler çok ender olarak görüldüğünden çocuklar olumlu davranışlar geliştirememektedirler. Dördüncü olarak; bu ailelerdeki iletişim genellikle yanlış algılar üzerine kurulu olup diğer ailelerle kıyaslandığında daha saldırgan nitelikler taşımaktadır. Beşinci ve son olarak; bu ailelerde kurulan iletişimin büyük bir kısmı aile üyelerinden bir ya da ikisinin tekeli altında gerçekleşmektedir.

Ebeveynin çocuklarıyla arasındaki ilişkinin zayıf yada sağlıklı olması bir taraftan çocuklarının davranışlarına etki ederken, diğer taraftan çocukların akranlarından da ne derece etkilendiklerini belirleyen bir faktör olabilmektedir (Ünal, 2010; Marcos vd., 1986; Massey ve Krohn 1986; Matsueda, 1982; Patterson ve Dishion, 1985). Çocuklarıyla daha fazla beraber olan aileler öncelikle çocuklarının sapkın akranlarla geçirecekleri zamanı azaltmış olmakta ve bu da çocuklarının sapkın davranışlara girme yolundaki fırsatlara set çekmektedir. İkinci olarak da, çocuklarıyla daha çok zaman geçiren ebeveynin onlar üzerindeki olumlu rol-model etkisi akranlarına göre daha fazla olabilmekte ve çocuklar kanunlara uyma konusunda olumlu davranışlar geliştirebilmektedirler (Warr, 1993:248-249). Bu süreçlerde bazı psikolojik etkenler de devreye girebilmektedir. Ebeveynine karşı güçlü bağları olan çocuklar bilinçli ya da bilinçsiz olarak ailenin hoşnutsuzluğundan çekinmekte ve bu tür sapkın davranışları olan akranlardan uzak durmaya çalışmaktadırlar. Bir başka deyişle, ebeveynine bağlı çocuklar sapkın akranlarla beraber ve onların etkilerine maruz kalırken bile ailelerinin varlığını yanlarında psikolojik olarak hissetmekte ve bu durum davranışlarını etkilemektedir (Warr, 1993:248).

Önemli kriminoloji teorilerinden biri olan Ayırıcı Birliktelikler Teorisi ise, sapkın davranışın samimi ilişkiler kurulan başkalarından öğrenildiğini ileri sürer. Bu ilişkilerin büyük bir kısmı sapkın davranışı özendirerek şekilde ise kişi sapkın davranışlara girme eğilimi gösterecektir (Sutherland, 1947). Benzer şekilde Sosyal Öğrenme Teorisi de kanuna aykırı davranışı özendiren tutum ve tavırlara maruz kalan gençlerin, nihayetinde bu tavırları benimsedikleri ve bu şekilde suç ya da sapkın davranışı öğrendiklerini ileri sürer (Akers, 1973). Bu görüşlere pa-

raley olarak, antisosyal akranlarla sosyal etkileşim içerisinde bulunmanın sapkın davranışın en güçlü tetikleyici faktörlerinden biri olduğunu ileri süren çok sayıda çalışma vardır (Thornberry vd., 1994; Warr, 1993; War, 2002; Warr ve Stafford, 1991).

Sapkın arkadaşlarla sosyalleşmenin genel olarak sapkın davranışın önemli bir etkeni olarak kabul edilse de bu etkinin farklı cinsler açısından farklı derecelerde olup olmadığı tartışma konusudur. Bazı araştırmacılara göre, sapkın arkadaşlarla olan sosyalleşmenin sapkın davranışa olan etkisi özellikle erkek çocuklarında kız çocuklarına kıyasla daha güçlü bir şekilde kendini göstermektedir (Piquero vd., 2005:251). Suç araştırmalarında sapkın davranışlar açısından cinsler arasında genellikle erkekler lehine bir oranın olduğu değerlendirilmektedir. Örneğin, Junger-Tas ve arkadaşlarına göre (2004:340-342), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çocuk suçlularına yönelik 2000 yılı içinde yapılan tutuklamalar analiz edildiğinde erkek çocuklarının oranının kız çocuklarına oranla 2.6 katı fazla olduğu görülmüştür. İngiltere ve Wales'deki 1990 suç istatistiklerine göre ise erkek çocukların kız çocuklara göre 4 katı daha fazla oranda suç işlediği ve bu suçların çoğunlukla şiddet ve cinsel içerikli suçlar olduğu görülmektedir. Yine Hollanda polisinin 1999 suç istatistiklerine göre suç işleyen ve sorgulanan 12-17 yaş arasındaki çocukların % 87.5 lik büyük bir oranının erkek olduğu tespit edilmiştir.

Hagan ve arkadaşları (1985:1154-1156) cinsiyet ile sapkın davranış arasındaki ilişkiyi Güç Kontrolü Teorisi (Power Control Theory) ile açıklamaya çalışmaktadır. Bu teoriye göre; anne ve babanın iş yaşamına farklı derecelerdeki katılımı ve iş yaşamında farklı pozisyonları işgal etmeleri aile yapısı içinde de farklı pozisyonları almalarını netice vermektedir. Dolayısıyla, kadın ve erkek arasındaki bu sosyo-yapısal fark, kız ve erkeklerin aile tarafından farklı şekillerde yetiştirilmesini netice vermekte yani kız ve erkekler açısından farklı seviyelerde gerçekleşen bir aile kontrolü söz konusu olmaktadır. Aile tarafından farklı şekillerde yetiştirilen kız ve erkek çocukların risk alma konusunda da farklı hareket tarzları olmakta ve bu durum kız ve erkek çocukları arasında sapkın davranışlar açısından farklılıklar oluşturmaktadır. Bu bağlamda 11 Avrupa ülkesini içeren bir çalışmada elde edilen bulgular, erkek ve kızlar arasında sapkın davranışa girme sıklığı noktasında erkekler lehine önemli farklar olduğunu, ancak aile ve okulla ilgili zayıf sosyal bağların, hem kız hem de erkek çocuklar için sapkın davranışın

Çocukların sapkın davranışlarına etki ettiği ileri sürülen bir diğer etken de akademik bağlılık/performans durumudur ve bu etkenle sapkın davranış arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ileri süren bir çok akademik çalışma mevcuttur. (Gibbons ve Krohn, 1991; Kercher, 1988, Sampson ve Laub, 1993). Bu çalışmalara göre özetle çocukların okula bağlılık durumları dolayısıyla akademik başarı durumları iyiye doğru gittikçe sapkın davranış gösterme olasılıkları da giderek azalmaktadır. Bu bağlamda, okulu bırakan ya da okuldan atılan gençlerin uyşturucu kullanımı ve ticareti ile şiddet içerikli suçlar dahil her tür sapkın davranışa girme eğiliminin yüksek olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Crum vd., 1992; Jarjoura, 1993; Mensch ve Kandel, 1988; Thornberry vd., 1985; Voelkl vd., 1999; Fagan ve Pabon, 1990; Fagan vd., 1986).

Mevcut çalışmada yukarıda aktarılan literatür doğrultusunda temel etkenlerin yanısıra, yaş, cinsiyet, ebeveynin eğitim durumu ve ekonomik durum gibi sosyo-demografik değişkenler de sapkın davranışlara etkisi olabileceği değerlendirilerek kontrol değişkeni olarak analizlere katılmıştır. Örneğin Lo ve arkadaşları (2010:642-643) yaş arttıkça sapkın davranışlara karşı koruyucu etkisi olan faktörlerin gücünün azaldığını, yaşın artmasıyla birlikte sapkın arkadaş sayısında da anlamlı bir artış gösterdiğini ileri sürmüşlerdir. Ekonomik durumun ise sapkın davranış indeksi ile ya ilgisiz ya da çok zayıf bir ilişki taşıdığı ve ekonomik problemler iyi yönetilebildiğinde var olan etkilerin de ortadan kalktığı değerlendirilmektedir (Agnew vd., 2008:176-177). Filipinler’de devlet ve özel okul öğrencilerinden oluşan 633 öğrenci üzerinde yapılan bir başka çalışmaya göre de, sapkın davranış eğilimi cinsiyete göre farklılık arzetsede, sosyo-ekonomik sınıflara göre anlamlılık düzeyinde bir farklılık göstermemektedir (Gutierrez ve Shoemaker, 2008:55).

METODOLOJİ

Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Kars ilinde okuyan ilköğretim öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemine ise SODES Yıldızlar Kaybolmasın Projesi kapsamında belirlenen

farklı aktivite gruplarına katılan öğrencilerden isteğe bağlı olarak ankete katılan 180 öğrenci oluşturmaktadır. Bu projede ilköğretim çağındaki gençlerin belirli spor branşlarında bir yıl boyunca aktivitelere katılarak daha sosyal olmaları ve olumlu yöne kanalize edilmeleri amaçlanmaktadır. Projeye katılımında gönüllülük dışında özel bir şart aranmamaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrenciler Kars il merkezinde farklı bölgelerde faaliyet gösteren toplam 25 farklı okulda okumaktadırlar, bu nedenle oluşturulan örneklemin Kars ilindeki ilköğretim öğrencilerini temsil yeteneğinin olduğu değerlendirilmektedir. Örneklemin oluşturulmasında uygun örnekleme yöntemi (convenience sampling method) kullanılmıştır. Uygun örnekleme yönteminde seçilen denekler kendilerine en rahat şekilde ulaşılabilen deneklerdir. Örneğin okullarla ilgili yapılan bir araştırmada farklı okullara giderek rastgele bazı sınıflar seçerek anketler uygulanması uygun örnekleme yöntemine bir örnektir.

Çocuk sapkın davranışı araştıran çalışmalar incelendiğinde 9-15 yaş arası (Ingram vd., 2007), 12-17 yaş arası (Gutierrez ve Shoemaker, 2008), 7-12 yaş arası (Akers ve Lee, 1999) ve 6-12 yaş arası (Lo vd., 2010) çocukların örneklem olarak kullanıldığı çalışmaların literatürde var olduğu görülmektedir. Mevcut çalışmada ise, örneklemin yaklaşık yüzde 95'inden fazlasını 11-16 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde ise, örneklemin yüzde 65'i erkek ve yüzde 35'i de kız çocuklarından oluşmaktadır.

Çocuk sapkın davranışını inceleyen bilimsel araştırmalar sıklıkla kişisel bildirim metoduna dayalı anketler yoluyla veri toplamayı tercih etmektedirler. Bu anlamda kişisel bildirim anketleri kriminolojik araştırmalarda kullanılan standart bir yöntemdir (Elliott vd., 1985; Junger-Tas ve Marshall, 1999; Smith ve McVie, 2003; Thornberry ve Krohn, 2003). Kriminoloji çalışmalarında kişisel bildirime dayalı veri toplama yöntemi sadece suçun neden ve etkenlerini belirleyen çalışmalarda değil aynı zamanda farklı ülkelerin bu anlamda karşılaştırıldığı kriminolojik çalışmalarda da kullanılmaktadır (Barberet vd., 2004; Junger-Tas vd., 2003).

Bu araştırmada kullanılan veriler kişisel bildirim tekniği çerçevesinde katılımcı çocukların doldurdukları anketler yoluyla toplanmıştır. Anketler öğrencilerin gizlilik kaygısı gözetilerek sınıflarda doldurulmuştur. Anketlerin uygulanması esnasında, katılımcı çocuk-

lara anketlerin tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu, anketlerin üzerine kimliklerini tanımlayıcı herhangi bir bilgi yazmamaları gerektiği, istemedikleri hiç bir soruyu cevaplamak zorunda olmadıkları ve anketlerde paylaşılan bilgilerin gizliliğinin araştırmacının taahhüdü altında olduğu belirtilmiştir. Ayrıca anketlerin doldurulması bitirildikten sonra araştırmacıya verilmeden önce bir katılımcıda toplanarak birbirine karıştırılacağı, dolayısıyla hangi anketin kimden alındığının bilinmesinin mümkün olmayacağı özellikle belirtilmiştir. Bu şekilde, katılımcıların her türlü soruya rahat bir şekilde ve kendilerini en doğru yansıtacak şekilde cevap vermelerini sağlayacak anonim bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, kişisel bildirim tekniğinin çocukların sapkın arkadaş sayısını belirlemede kullanılmasının bir takım dezavantajları olduğunu ileri süren araştırmacılar da vardır. Bu görüşlere göre, çocuklar arkadaşlarının sapkın davranışları hakkında tam bir bilgiye sahip olmadan kendi sapkın davranışları çerçevesinden onlar hakkında bildirimde bulunabileceğinden, bu metodun kullanımının belirli ölçüm hatalarını da beraberinde getirebileceği ileri sürülmektedir (Kandel, 1996:297-298; Weerman and Smeenk, 2005:517-518). Böylesi bir ölçüm hatası ihtimalini en aza indirmek için bazı çalışmalarda sosyal ağ metodu kullanılmış ve akranların sapkın davranışları doğrudan akranların kendisine sorulmuştur (Haynie ve Osgood, 2005; Brendgen vd., 2000).

Ölçme

Bu çalışmada; biri bağımlı, dördü temel değişken ve dördüde de kontrol değişkeni olmak üzere toplam dokuz değişken kullanılmıştır. Araştırma kapsamında analize katılan bu değişkenlerin ölçülmesine yönelik kullanılan anket soruları Amerika’da, ilki 1976 yılında olmak üzere uygulanan ve çocuk sapkın davranışı ile ilgili birçok araştırmada kullanılan Ulusal Gençlik Anketleri Serisinin 7. Dalga Anketi’nden uyarlanmıştır (Elliot,1987). Kişisel bildirim tekniğiyle ölçülen ve ölçüm teknikleri aşağıda detaylı olarak aktarılan bu değişkenler sırasıyla 1) Sapkın Davranış (indeks) 2) Sapkın Arkadaş Sayısı (indeks), 3) Ebeveyn İlgisi (indeks, 4) Akademik Bağlılık/Performans (indeks), 5) Aile Olumsuz Rol Model (indeks), 6) Ebeveynin Eğitim Durumu (indeks), 7) Ekonomik Durum, 8) Yaş, ve 9) Cinsiyet şeklinde Tablo 1’de görülmektedir.

Sapkın Davranış

Araştırmanın bağımlı değişkeni, toplam onbir farklı anket sorusuna ait cevapların kullanılmasıyla oluşturulan 'sapkın davranış indeksi'dir. Bu ölçümün oluşturulması için gencin son bir yıl içerisinde kaç defa 1) okul disiplin kuruluna sevk edildiği 2) başkaları ile kavga-dövüş yaptığı 3) başkalarına bağırarak ağız dalaşına girdiği 4) başkalarına karşı küfürlü söz kullandığı 5) ailesinden biri ile kavga ettiği 6) başkalarını tehdit ettiği 7) hakkında bir suçtan dolayı adli işlem yapıldığı soruları sorulmuş ve cevap olarak 1=hiç, 2= bir defa, 3= iki defa, 4=bir çok defa seçeneklerinden uygun olanını seçmeleri istenmiştir. Ayrıca öğrencinin 1) bu güne kadar hiç sigara içip içmediği, 2) içtiyse kaç defa içtiği, 3) bu güne kadar hiç içki içip içmediği 4) içti ise kaç defa içtiği sorulmuş ve cevap olarak 1= Hayır, 2= Evet ile 1= bir veya iki defa, 2= üç veya dört defa, 3= beş defa ve fazla seçeneklerinden kendileri için uygun olanını seçmeleri istenmiştir.

Tüm bu sorulara verilen cevaplar kullanılarak sapkın davranış indeksi oluşturulmuştur. Ancak ankette yer verilen sapkın davranışlar, önemi ve ciddiliği açısından eşit derecede olmadığından, sapkın davranış indeksi oluşturulurken her bir davranış belirli katsayılar ile çarpılmış ve daha sonra tüm bu davranışlara ait değerler toplanarak sapkın davranış indeksi oluşturulmuştur. Örneğin öğrencinin hakkında adli bir işlem yapılması, ailesinden biri ile kavga etmesi, başkalarına karşı küfürlü sözler söylemesi gibi davranışlar sonuçları itibari ile aynı ciddilikte ve ağırlıkta olmadığı için birinci davranışa ait ölçümler 3, ikinci davranışa ait ölçümler 2 ve son davranışa ait ölçümler de 1 katsayısı ile çarpılmış ve tüm değerler için bu işlem yapıldıktan sonra sonuçların tümü toplanarak sapkın davranış indeksi oluşturulmuştur. Bu işlemin yapılmasının sebebi, doğrudan frekans değerlerinin alınması durumunda; basit içerikli bir sapkın davranışa ait yüksek frekans değerlerinin, nispeten daha ağır içerikli sapkın davranışlarla bir tutularak ölçüm hatasına sebebiyet verilebileceği düşüncesidir (Bendixen vd., 2003:145-148). Oluşturulan sapkın davranış indeksinin Cronbach's Alpha güvenilirlik derecesi .80 düzeyindedir.

Ebeveyn İlgisi

Araştırmanın bağımsız değişkenlerinden olan ebeveyn ilgisi üç farklı anket sorusu ile oluşturulmuştur. Buna göre öğrencilere 1) ailelerinin problemleri ile yeterince ilgilenip ilgilenmedikleri 2) ailelerinin okulda başarılı olmaları için öğretmenleri ile sık sık görüşüp görüşmedikleri ve 3) ailelerinin kendilerini daha başarılı olmak için teşvik edip etmedikleri sorulmuş ve cevap olarak 1=Hayır, hiç, 2) bazen, ve 3) daima seçeneklerinden kendileri için uygun olanını seçmeleri istenmiştir. Sorulara verilen cevaplar toplanarak ebeveyn ilgisi indeksi oluşturulmuştur ve bu değişkenin Cronbach Alpha güvenilirlik derecesi .69 düzeyindedir.

Sapkın Arkadaş Sayısı

Sapkın arkadaş sayısı indeksi toplam yedi farklı anket sorusuna verilen cevapların kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bu ölçümün oluşturulması için öğrencilere yakın arkadaşlarından kaç tanesinin son bir yıl içinde 1) sigara içtiği, 2) içki içtiği, 3) küfürlü söz söylediği, 4) kavgadövüş yaptığı 5) bıçak taşıdığı 6) disiplin cezası aldığı ve 7) hakkında adli işlem yapıldığı soruları sorulmuş ve cevap olarak 1=Hiçbiri, 2=Sadece bir arkadaşım, 3) İki arkadaşım, 4) Bir çok arkadaşım seçeneklerinden kendileri için en uygun olanı seçmeleri istenmiş. Daha sonra bu sorulara verilen cevaplar yukarıda ayrıntılı olarak anlatıldığı şekilde katsayılarla çarpıldıktan sonra sonuçlar toplanarak sapkın arkadaş sayısına ilişkin indeks değişken oluşturulmuştur. Bu indekse ait Cronbach Alpha güvenilirlik derecesi ise .77 düzeyindedir.

Akademik Performans/Bağlılık

Akademik Performans/Bağlılık değişkeni öğrencilere; 1) okula gitmek sıkıcı mı? 2) okula gitmekten hoşlanıyor musunuz? 3) okuldaki başarı durumunuz nedir? ve 4) okul devamsızlık durumunuz nedir? şeklinde sorulan sorulara verilen cevaplara ait değerle kullanılarak oluşturulmuştur. Bu indeks oluşturulurken tüm parçalar için gerekli yeniden kodlamalar yapılmıştır. Örneğin devamsızlık sayısı 1 ile 5 arasında olan öğrenciler en yüksek Akademik Performans/Bağlılık puanı olan 4 ile kodlanmış daha sonra devamsızlık sayısındaki her 5 günlük artış ile bu puan, en düşük ölçüm 1 olacak şekilde, birer derece düşürülmüştür. Diğer parçalar da da gerekli yeniden kodlamalar yapıldıktan sonra ilgili değerler toplanarak Akademik Performans/

Bağlılık indeksi oluşturulmuştur. Bu indekse ait Cronbach Alpha güvenilirlik derecesi .70 düzeyindedir.

Aile Olumsuz Rol Model

Araştırmanın bir başka indeks değişkeni olan Aile Olumsuz Rol Model indeksi öğrencilere yöneltilen; 1) anne ve babanız sık sık tartışır mı? 2) babanız sigara kullanır mı? 3) anneniz sigara kullanır mı? 4) babanızı hiç sarhoş gördünüz mü? 5) Annenizi hiç sarhoş gördünüz mü? 6) Abileriniz ya da kardeşleriniz sigara içer mi? 7) ailenizden birine bu güne kadar bir suçtan dolayı adli işlem yapıldı mı? gibi sorulara karşılık 1=Hayır ve 2=Evet seçeneklerinden uygun olanı seçmeleri ve bunlara ait değerlerin toplanması suretiyle oluşturulmuştur. Bu indeks değişkene ait Cronbach Alpha güvenilirlik derecesi ise .60 düzeyindedir.

Sosyo-Demografik Değişkenler

Çalışmanın kontrol değişkenleri olarak analize katılan sosyo-demografik değişkenlerden ekonomik durum; öğrencilere yöneltilen ekonomik durumlarının nasıl olduğu sorusu ile, ebeveynin eğitim durumu; öğrencilerin anne ve babalarının sahip olduğu lisans derecesi sorularak, öğrencilerin sınıfı ve cinsiyetleri doğrudan bunlara ilişkin sorulara verdikleri cevap esas alınarak ölçülmüştür. Ancak öğrencilerin sınıfı, yaş ölçümü yerine vekil değişken olarak analizlere katılmıştır.

Araştırmada kullanılan örneklem belirtilen sosyo-demografik özellikler açısından değerlendirildiğinde; örnekleme oluşturan katılımcıların % 35'inin kız ve % 65'inin de erkek öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Yaş durumunu ölçen sınıf vekil değişkeni açısından ise katılımcı öğrencilerin % 2, 2'si 4. Sınıf, % 26, 7'si 5. Sınıf, % 20'si 6. Sınıf, % 24, 4'ü 7. Sınıf, % 12, 2'si 8. Sınıf, % 10'u 9. Sınıf ve geri kalan % 4, 5'i 10 ve 11. Sınıf öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcı öğrencilerin annelerin % 91, 7'si çalışmamakta olup, sadece 6,2'si çalışan kadınlardır. Babaların ise % 8, 3'ü işsizken, 86,4'ünün çalıştığı ve geri kalan % 5,1'lik kısmın ise ya emekli ya vefat etmiş olduğu görülmektedir. Ebeveynin eğitim durumu açısından ise babaların annelere göre çok daha eğitilmiş olduğu bir dağılım görülmektedir. Buna göre katılımcı

öğrencilerin annelerinin % 21,5'i hiç okuma yazma bilmezken, % 43,5'inin İlkokul, % 13,6'sının Ortaokul, % 19,2'sinin Lise ve sadece % 2,3'ünün üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Babaların ise; % 4,4'ü okuma yazmayı hiç bilmiyorken, % 41,1'i İlkokul, % 21,7'si Ortaokul, % 21,7'si Lise ve % 10,9'u da üniversite mezunudur. Ekonomik durum açısından ise ekonomik durumlarının nasıl olduğu sorusuna katılımcı öğrencilerin % 3,9'u çok kötü, % 32,8'i ne iyi ne de kötü, % 53,3'ü iyi ve % 10'u da çok iyi olduğu cevabını vermişlerdir.

ANALİZ

Çalışmada kullanılan değişkenler öncelikle korelasyon analizine, daha sonra çoklu regresyon analizine tabi tutulmuştur. Korelasyon analizleri her ne kadar iki değişken arasındaki ilişkiyi anlamamıza yardımcı olsalarda, bir çok farklı faktörün etki yapabileceği varsayılan sosyal kavramların analiz edilmesinde yetersiz kalan istatistik metotlardır. Çünkü, bu analizler çok etkenli sosyal kavramların açıklanmasında sebep-sonuç ilişkisine dayalı bir açıklama yapılmasına olanak vermez. Bu durumlarda çoklu regresyon analizi tercih edilir (Tatalovich, 1976:127).

Çoklu regresyon analizi bir çok bağımsız değişkenin aynı anda bir bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin analiz edilmesini sağlayan oldukça güçlü ve kullanışlı bir istatistik metodudur. Bağımsız değişkenlerin aynı anda analize katılıyor olması, her birinin birbirinden bağımsız ve ortak etkilerini belirlemeye imkan verir. Böylece analize katılan değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde gösterdiği etki dereceleri ve bu etkilerin yönünün ne olduğu daha doğru bir şekilde belirlenebilir. Sonuç olarak; çoklu regresyon analizleri analiz edilen bağımlı değişkenin daha doğru anlaşılmasını, ya da tahmin edilmesini sağlar (Orme ve Buehler, 2001:49). Çalışmada çoklu regresyon analizleri çalıştırılmadan önce tüm değişkenlerin dağılımları incelenmiş ve normal dağılım göstermeyen değişkenler doğal logaritması alınarak analize katılmışlardır.

Çoklu regresyon analizi açısından dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri, örneklemin büyüklüğüdür. Çoklu regresyon analizi için örneklemin ne kadar büyük olması gerektiği konusunda araştırma yöntemleri literatüründe farklı görüşler vardır. Örneğin eğer k çoklu regresyon analizindeki bağımsız değişkenlerin sayısı olarak kabul edilirse, Harris (1975:7-10)'e

göre tavsiye edilen örneklem büyüklüğü en az $50+k$ olmalıdır. Alternatif olarak Tabachnick ve Fidell (2001:117)'e göre örneklemin büyüklüğü en az $104+k$, Green (1991:499-510)' e göre de en az $50+8k$ olmalıdır. Combs (2010:9-13) ise oldukça esnek bir yaklaşım ile örneklemin 100' den büyük olmasının, k 'dan bağımsız olarak yeterli olduğunu ileri sürmüştür. Tüm bu yaklaşımlar göz önüne alındığında bu çalışmada kullanılan örneklemin büyüklüğünün ($N=180$ ve $k=8$) güçlü bir çoklu regresyon analizi yapmaya yeterli olduğu görülmektedir. Aynı durumun erkek çocuklar için yapılan regresyon analizi için de geçerli olduğu söylenebilir ($N=119$ ve $k=7$). Ancak görüleceği üzere kız çocuklar için yapılan ilave analizlerde kullanılan örneklem nispeten küçüktür ($N=60$ ve $k=7$). Bu nedenle dizayn edilen ek modellerle (Model 4 ve Model 5), istatistiki anlamlılık derecesi olmayan değişkenler analizden çıkarılmış ve regresyon analizi yeniden çalıştırılarak örneklem büyüklüğünün istatistiki anlamlılığı olan değişkenlerin sonuçlarına etki yapıp yapmadığı görülmeye çalışılmıştır.

BULGULAR

Korelasyon Analizi Bulguları

Tablo 1. de sunulan korelasyon analizi sonuçlarından görüleceği üzere sapkın arkadaş ile sapkın davranış sayısı arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon ilişkisi vardır ($r = .56, P < .01$). Bir başka deyişle sapkın arkadaş sayısındaki her bir birimlik artış aynı şekilde sapkın davranış indeksinde de bir birim artışa sebep olmaktadır. Sapkın arkadaş etkisinden sonraki en yüksek korelasyon değeri negatif yönlü ve istatistiksel anlamlılığı olan akademik performans/bağlılık değişkenine aittir ($r = -.51, P < .01$). Bu istatistiğin negatif olmasının anlamı ise akademik performans/bağlılık ölçeğindeki her bir birim artışın tersine olarak sapkın davranış indeksinde bir birim azalmaya sebep olduğudur. Ebeveyn ilgisi ile sapkın davranış arasında da negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($r = .31, P < .01$). Araştırmanın diğer temel değişkenlerinden olan aile üyelerinin olumsuz anlamda rol model olmaları ile sapkın davranışlar arasında ise pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($r = .21, P < .01$).

Tablo1. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Variables	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9
1- Sap. Dav. İndeksi (Ln)	1								
2- Sap. Ark. Sayısı (Ln)	.56**	1							
3- Ebeveyn İlgisi (Ln)	-.31**	-.26**	1						
4- Ebeveyn Eğt. Dur.	.14	.08	.09	1					
5- Aile Olumsuz Rol Model (Ln)	.21**	.20**	-.09	-.09	1				
6- Akademik Bağ/Perf.	-.51**	-.39**	.24**	.00	-.19*	1			
7- Ebeveyn Eko. Dur.	.00	.04	.03	.21**	-.32	.11	1		
8- Öğrencinin Sınıfı (Yaş)	.27**	.23**	-.19*	.20**	.02	-.40**	-.13	1	
9- Öğrencinin Cinsiyeti	.23**	.20**	-.08	-.05	.06	-.28**	.03	.01	1

Note. * = $p < .05$; ** = $p < .01$ (çift taraflı)

Araştırmanın kontrol değişkenleri açısından ise; anne babanın eğitim durumunun ve yine ekonomik durumunun sapkın davranış indeksine istatistiki anlamlılık düzeyinde etki etmediği görülmekte iken, öğrencinin yaşı ve cinsiyetinin istatistiki anlamlılığı olan değişkenler olduğu görülmektedir. Cinsiyet değişkeni kukla değişken olarak kullanıldığından, ilgili korelasyon sonucunun daha iyi anlaşılması için bu değişkenin kodlanması ile ilgili kısa bir açıklama yapmak gerekecektir. Cinsiyet kodlanırken kız çocukları 1, erkek çocukları ise 2 olarak kodlanmıştır. Dolayısı ile cinsiyet değişkenine ait pozitif yönlü ilişki erkek çocuklarının sapkın davranış indeksinin kız çocuklarına oranla istatistiki anlamlılık düzeyinde daha yüksek oldu-

ğunu göstermektedir. Bir başka deyişle erkek çocukları kız çocuklarına oranla daha çok sapkın davranış göstermektedirler.

Tüm bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, genel itibari ile çalışmada kullanılan temel değişkenlerle çalışmanın bağımlı değişkeni arasında anlamlı ilişkiler olduğunu söylemek mümkündür. Ancak yukarıda sebepleri açıklandığı üzere, bir çok farklı etkenin üzerinde rol oynayabileceği sapkın davranış gibi sosyal bir olguyu sadece korelasyon analizlerine dayanarak yorumlamak yetersiz olacağından, aşağıda bu değişkenlere ait çoklu regresyon analizi sonuçları sunulmuştur.

Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Çocuk sapkın davranışın belirleyici etkenleri beş farklı çoklu regresyon modeli ile analiz edilmiş ve sonuçları Tablo 2. de sunulmuştur. Tablodan da anlaşılacağı üzere Model 1 erkek ve kız çocuklarının birlikte analize katıldığı ve tüm değişkenlerin kullanıldığı tam modeldir ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($F= 17.60, P < .0001$). Buna göre çocuk sapkın davranışını belirleyici faktörler bu konudaki literatürle uyumlu olarak; sapkın arkadaş sayısı, ebeveyn ilgisi, Akademik bağlılık/performans gibi değişkenlerdir.

Tam model açısından sapkın davranışa etki eden en güçlü etken sapkın arkadaş sayısı (akran etkisi) olarak görülmektedir. Sapkın arkadaş sayısının çocukların sapkın davranış indeksini pozitif yönde etkilediği görülmektedir ($b= .369, P < .0001$.) Yani çocukların sapkın arkadaşlarla kurduğu arkadaşlıkların sayısı arttıkça sapkın davranışa girme olasılıkları da artmaktadır. Bağımlı değişkene ait toplam varyansın yüzde 10.2 lik bir kısmı sadece bu değişken tarafından açıklanmaktadır. Bu etkenin hemen ardından akademik bağlılık/performans değişkeninin modele en büyük katkıyı yaptığı görülmektedir. Ancak sapkın arkadaş sayısının aksine akademik bağlılık/performans değişkeni ile sapkın davranış indeksi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. ($b= -.292, P < .0001$). Bir başka deyişle çocukların okula bağlılıkları ve okuldaki başarıları arttıkça sapkın davranışlarında azalma görülmektedir. Bu değişken tek başına sapkın davranış indeksine ait toplam varyansın yüzde 7.6'sını açıklamaktadır.

Modelde istatistiksel anlamlılığı olan bir diğer değişken ebeveyn ilgisidir. Ebeveyn ilgisi ile sapkın davranış arasında da negatif yönlü bir ilişki görülmektedir ($b = -.146$, $P < .05$). Diğer bir deyişle ebeveyn çocuklarıyla daha yakın ve samimi bir iletişim kurup, onlarla daha çok ilgilendiği ölçüde çocukların sapkın davranışa girme olasılıkları azalmaktadır. Bu değişken ise bağımlı değişkendeki toplam varyansın yaklaşık yüzde 2'lik bir kısmını açıklamaktadır. Dolayısı ile bu çalışmanın sonuçlarına göre, çocuk sapkın davranışını açıklamada aile etkisine oranla sapkın arkadaş etkisi yaklaşık 5 kat, çocukların okula bağlılığı ve okuldaki başarısı ise 3 kat daha belirleyici bir etken olarak gözlemlenmektedir. Tam modeldeki araştırmanın temel değişkenlerinden olan ailenin olumlu rol model olmasının modele istatistiksel olarak anlamlı bir katkı yapmadığı görülmektedir. Bunun önemli nedenlerinden birinin çocukların bu yaşlarda daha çok aileden değilde çevrelerindeki akranlarından rol model olarak etkilenmesi ve analiz sonuçlarından da anlaşılacağı üzere aile etkisinin akran etkisine oranla giderek daha da azalması olabileceği değerlendirilmektedir.

Tam modele ait çoklu regresyona analizi sonuçlarından belki de en ilginç olanı kontrol değişkenlerinden olan ebeveynin eğitim seviyesi ile sapkın davranış indeksi arasındaki istatistiksel anlamlılığı olan pozitif yönlü ilişkidir ($b = .138$, $P < .05$). Buna göre ebeveynin eğitim durumu arttıkça çocukların sapkın davranışlarında da artış görülmektedir. Bu sonuç ilk bakışta anlamsız gibi gözükse de, daha geniş çerçeveden değerlendirildiğinde açıklanabilir bir durum gibi gözükmektedir. Çünkü analiz sonuçlarından da görüleceği üzere, bu yaşlardaki çocuklarda akran etkisi ailenin giderek daha da önüne geçmektedir. Dolayısıyla, eğer çocuk sapkın arkadaşlarla sosyalleşiyor ve ailesinden de yeterince ilgi göremiyorsa, ebeveynin eğitim durumu davranışlarına olumlu şekilde yansımayacaktır. Bu şartlarda ebeveynin yüksek eğitim seviyesi bilakis olumsuz sonuçlar doğurma potansiyeline de sahiptir. Şöyleki; eğitim seviyesi yüksek olan ebeveynin çocuklarının sosyalleşme imkânlarının diğer çocuklara göre daha yüksek olması bekleneceğinden, sapkın davranışlara ilişkin farkındalıkları daha yüksek ve bu ortamlara erişimleri de daha kolay olabilecektir. Bunun dışında; eğitim durumu yüksek olan ebeveyn büyük olasılıkla çalışan bireyler olabilecek ve bu yüzden hem anne ve hem de babanın çalışması çocuklara gösterilecek aile ilgisini olumsuz yönde etkileyebilecektir. Böylece çocuklar öncelikle ihtiyaç duydukları ilgiyi sapkın arkadaşlarıyla kurdukları ilişkide arayabilecek ve bu sü-

recin sonunda daha olumsuz davranışlar geliştirmeleri söz konusu olabilecektir. Sonuç olarak, koruyucu faktörler olmadığı sürece dönemsel faktörlerin de devreye girmesiyle bu çocukların sapkın davranışa girme olasılıkları daha yüksek olabilecektir. Tüm bu yorumların beklenenin tersine neden ailenin eğitim seviyesi ile çocukların sapkın davranışları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu konusunda makul bir açıklama olabileceği değerlendirilmektedir.

Tam modelde (Model 1) araştırmanın diğer kontrol değişkenleri olan ebeveynin ekonomik durumu, yaş ve cinsiyet gibi faktörlerin modele istatistiki anlamlılık düzeyinde katkı yapmadığı görülmektedir. Çoklu regresyon analizi her bir değişkenin modele yaptığı katkıyı diğer değişkenlerin etkisini hesaba katarak belirlediğinden, istatistiksel anlamlılığı olan değişkenler hesaba katıldığında, ekonomik durum, yaş ve cinsiyet gibi değişkenlerin sapkın davranışlara etkisinin istatistiki anlamlılık düzeyinin altında kaldığı görülmektedir.

Tablo 2. Çocuk Sapkın Davranışının Çoklu Regresyon Tahmini

Değişkenler	Regresyon Modelleri				
	Model 1 (Tam) N= 180)	Model 2 (Erkekler) N=119)	Model 3 (Kızlar) N=61)	Model 4 (Kızlar) N=61)	Model 5 (Kızlar) N=61)
Sapkın Arkadaş Say. (Ln)	.369*** (5.676)	.439*** (5.098)	.284** (2.864)	.297** (3.138)	.298** (3.146)
Ebeveyn İlgisi (Ln)	-.146** (-2.387)	-0.60 (-1.735)	-.275** (-2.933)	-.334*** (-3.832)	-.322*** (-3.721)
Akademik Bağlılık/Perf.	-.292*** (-4.177)	-.259** (-2.937)	-.423*** (-3.959)	-.468*** (-4.576)	-.470*** (-4.599)
Ebeveynin Eğitim Durumu	.138** (2.246)	.183** (2.220)	.076 (.839)	.092 (1.056)	---
Aile Olumsuz Rol Model (Ln)	.082 (1.386)	.086 (1.100)	.065 (.733)	---	---
Eko. Durum	-.003 (-0.55)	-.047 (-1.595)	.163* (1.733)	.127 (1.401)	.154* (1.765)
Öğrencinin Sınıfı (Yaş)	.008 (.121)	-.083 (-1.930)	.158 (1.555)	---	---
Öğrencinin Cinsiyeti	.070 (.121)	---	---	---	---
R2	.46	.39	.64	.62	.61
Ayarlanmış R2	.43	.35	.59	.58	.58

Not. *t* değerleri parantez içindekilerdir; * = $p < .1$; ** = $p < .05$; *** = $p < .001$

Yukarıda da belirtildiği gibi bu çalışmada, erkek ve kız çocuklarının analizlere birlikte katıldığı tam modelin dışında (Model 1), erkek ve kız çocuklarının ayrı ayrı analize tabi tutulduğu modeller dizayn edilerek (Model 2, 3, 4, 5), sapkın davranışa etki eden faktörlerin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği görülmeye çalışılmıştır. Buna göre sadece erkek çocukların analize katıldığı Model 2’de, istatistiksel anlamlılığı olan değişkenler genel itibari ile aynı kalmakla birlikte, dikkat çekici bir şekilde ebeveyn ilgisi değişkeninin istatistiksel anlamlılık düzeyinin altında kaldığı görülmektedir. Buradan erkek çocuklar için bu yaşlarda ebeveyn etkisinin belirleyiciliğini kaybetmesinin kız çocuklara göre çok daha belirgin olduğu ve sapkın arkadaş gibi etkenlerin daha ön plana çıktığı sonucuna varılabilir.

Sadece kız çocukları için dizayn edilen modellerde ise (Model 3, 4, 5) sapkın davranışa etki etme noktasında ebeveyn ilgisinin akran etkisine göre daha ön planda olduğu görülmektedir. Yani çocuk sapkın davranışlarını açıklamada aile ilgisinin mi yoksa akran etkisinin mi daha önde geldiği sorusuna verilecek cevabın cinsiyetlere göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu noktada erkek çocuklar için sapkın arkadaş etkisi ebeveyn ilgisine göre daha etkili iken, kız çocuklar için ise ebeveyn ilgisi sapkın arkadaşlara göre daha etkili gözükmektedir. Akademik bağlılık/performans değişkeni açısından ise her iki cins için de bu değişkenin sapkın davranışa karşı koruyucu etki gösterdiği söylenebilir, ancak sonuçlara bakılarak okula bağlılık ya da okul başarısının sapkın davranışa karşı koruyucu etkisinin erkek çocuklara kıyasla kız çocuklarında daha belirgin olarak kendisini gösterdiği söylenebilir.

Kız çocuklarına ait regresyon analizlerinde ilginç sonuçlardan biri de erkek çocuklarının aksine ekonomik durum değişkeninin sapkın davranış ile istatistiksel anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönlü bir ilişkisi olmasıdır. Bu kız çocukları için ekonomik durumları iyileştikçe sapkın davranışa girme olasılıklarının artması anlamına gelmektedir. Aynı değişken erkek çocuklar için ise istatistiki anlamlılık düzeyinin altında kalmaktadır. Bu durum, kız çocuklarının davranışlarının erkek çocuklara kıyasla sosyo-kültürel beklentilerden ve ekonomik koşullardan daha büyük ölçüde etkilenmesinin neden olduğu bir sonuç olabilir. Bu bağlamda Heimer (1995:158), kadınlığı geleneksel çerçevesi içinde tanımlayan kız çocuklarının sapkın davranışa girme eğilimlerinin, daha az gelenekçi olan kız çocuklarına göre daha düşük seviyede olduğunu

ileri sürmektedir. 1970'lerden sonra bariz bir şekilde kadınların işledikleri suç sayısında artış görülmüş ve bu artışın nedeni, kadınların ve genç kızların bu yıllardan sonra giderek artan şekilde sosyal ve ekonomik hayata katılmaları ve buna bağlı olarak da maddi refahları arttıkça geleneksel kalıpların dışına çıkarak daha geniş bir hareket özgürlüğü elde etmeleri olarak değerlendirilmiştir (Junger-Tas vd., 2004:338).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı çocuk suçluluğunun belirleyici faktörlerini çok değişkenli modellerle analiz etmek ve buna ek olarak belirleyici faktörler arasında cinsiyete göre farklılıklar olup olmadığını gözlemlemektir. Araştırmanın sonuçları farklı ülkelerde yapılan benzer çalışmalarla uyumlu olarak, hem Sosyal Bağ Teorisi ve hem de Ayrımcı Birliktelikler Teorisi doğrultusunda akran etkisi, aile ilgisi ve akademik bağlılık/performans gibi faktörlerin çocuk sapkın davranışı açısından önde gelen belirleyiciler olduğunu göstermektedir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; çok farklı ülkelerde yapılan çocuk sapkın davranışına yönelik çalışmalarda özellikle temel bazı faktörler açısından benzer sonuçlar elde edilmesi, erken ergenlik ve ergenlik döneminde çocukların suça girmelerine ilişkin süreçlerin demografik ve sosyo-kültürel yapılara göre renk değiştirirse de özünde birbirine benzer karakteristikler taşıdığı anlamına gelmektedir.

Çalışmanın sonuçlarına göre, genel olarak erkek ve kız çocukları arasında sapkın davranışın belirleyicileri açısından benzerlikler olduğu görülmektedir. Örneğin sapkın arkadaşlar ve akademik bağlılık/performans gibi değişkenler her iki grup için de istatistiksel anlamlılık düzeyinde belirleyici faktörlerdir. Ancak bu benzerliklerin yanısıra dikkate değer farklılıklar da gözlemlenmiştir. Örnek olarak, sadece erkek çocukların analiz edildiği modellerde aile ilgisi değişkeninin istatistiksel anlamlılığını kaybetmesi araştırmanın ilginç sonuçlarından bir tanesidir. Buradan tabii ki erkek çocuklar için aile ilgisinin önemsiz olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Erkek çocuklar açısından bu yaşlarda modeldeki diğer değişkenlerin daha belirleyici etkenler haline geldiğini söylemek daha doğru bir yorum olacaktır.

Konu ile ilgili yapılan benzer bir çalışmada, Kamboçya, Laos ve Vietnamlı çocukların oluşturduğu bir örneklem üzerinde yapılan analizler, sapkın davranışı açıklamada sapkın

arkadaşların önemli bir risk faktörü oluşturduğunu ve sapkın arkadaş etkisi hesaba katıldığında aile faktörünün etkisinin azaldığını göstermiştir (Le vd., 2005:192). Kars ilinden seçilen örneklerin analiz edildiği mevcut çalışmanın sonuçları da, erken ergenlik ve ergenlik döneminde çocukların davranışlarını etkilemede akranlarının aileye oranla giderek daha etkin hale geldiğini göstermektedir.

Bunun dışında okula bağlılık duygusunun ve okuldaki başarının hem kız ve hem de erkek çocuklar için sapkın davranışı belirlemede ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmakta fayda vardır. Okula bağlılık ve başarı değişkeni tüm modellerde hem erkek ve hem de kız çocuklar için istatistiksel anlamlılığı olan bir etken olarak gözlemlenmektedir. Bu noktada, okul performansı ile sapkın davranış arasında sebep sonuç ilişkisinin hangi yönde olduğu, yani okuldaki başarısızlığın mı gençleri suça ittiği, yoksa gençlerin suça girdikleri için mi okulda başarısız oldukları ve belki de okuldan atıldıkları noktasında farklı görüşler olduğunu belirtmekte fayda vardır. Literatürde her iki görüşü de destekleyici çalışmalar mevcuttur. Konu ile ilgili bazı çalışmalara göre okul performansı düşük olan ve bu sebeple okuldan atılan gençler, okuldan atılmadan önce de mezun olan gençlere kıyasla önemli ölçüde farklılıklar göstermekte ve bu öğrencilerin genellikle okumayı pek sevmedikleri görülmektedir. Ayrıca bu öğrenciler akademik olarak başarısız ve kronik bir şekilde okulu asma eğilimi gösteren öğrencilerdir (Alexander vd., 2001; Fagan vd., 1986; Kaplan vd., 2001; Teachman vd., 1996).

Ancak tüm bu yorumları yaparken çocukların okula bağlılık duygularında ve okul performanslarında ailelerinin onlara gösterdiği yakın ilginin de etkisi olabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Zira aile ilgisi ile akademik bağlılık/performans değişkeni arasındaki korelasyona bakıldığında istatistiksel anlamlılığı olan pozitif yönlü bir ilişki görülmektedir ($b = .24$, $P < .01$). Bu istatistik, ebeveynin çocuklarına olan ilgisi arttıkça çocukların akademik bağlılık ve performanslarının da arttığı anlamına gelmektedir ki, bu hususun analizlerdeki istatistiki anlamlılığı olan değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin derecesi yorumlanırken akılda tutulması gereken önemli noktalardan biri olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırmaya göre ebeveynin eğitim seviyesinin yüksek olmasının sapkın davranışa

karşı koruyucu değil beklenenin tam tersine arttırıcı bir etki yapmasının muhtemel nedenleri yukarıda anlatılmıştı. Ancak bu konuyla ilgili son tahlilde kısa bir yorum yapmak gerekirse çocukların anketlere verdikleri cevaplar yoluyla verdiği mesaj şu şekilde özetlenebilir. Anne ve babalar çocuklarının sapkın arkadaşlarla sosyalleşmelerini en aza indirmek için çaba sarfetmediği ve onlara içten ilgi göstermediği sürece, sahip oldukları yüksek eğitim düzeyi çocuklarının davranışlarına olumlu olarak yansımayacaktır.

POLİTİKA ÖNERİLERİ

Araştırma sonuçlarından çıkarılabilecek politika önerilerine geçmeden önce; çocuklara yönelik olarak dizayn edilen ve yapılandırılmış belirli faaliyetleri içeren sosyal projelerin düzenli bir şekilde devam ettirilmesinin önemine vurgu yapmakta yarar vardır. Çünkü sportif faaliyetler ve okul klüpleri gibi yapılandırılmış sosyal faaliyetlere katılmanın, çocukların sosyal normlara uyma konusundaki taahhüdünü güçlendirirerek sapkın davranışlara karşı koruyucu bir etki oluşturduğu ileri sürülmektedir (Hirschi, 1969:192-196). Ayrıca bu tür faaliyetlerde çocukların koçlarına, öğretmenlerine ya da beraber oldukları diğer kişilere karşı geliştirdikleri saygı ve duygusal yakınlığın, onların toplum tarafından benimsenen sosyal düzene daha güçlü bağlanmalarını sağlayarak anti-sosyal davranışlar yapma olasılıklarını düşürdüğü ileri sürülmektedir (Thornberry vd., 1991:31-33). Okul döneminde gösterilen sapkın davranışlar ile daha sonraki yıllarda gösterilen suç içerikli sapkın davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu düşünüldüğünde (Rigby ve Cox, 1996; Nansel vd., 2003) bu yaşlarda çocukların sosyal projelerle sapkın davranışlardan ve onların olumsuz etkilerinden korunmaya çalışılmasının, oldukça önemli sosyo-ekonomik getirileri olacağı düşünülmektedir.

Mevcut araştırmanın sonuçları bu yaş grubundaki çocukların olumsuz akranlarla sosyalleşmesinin çocuklar üzerinde ne derece olumsuz etkiler bıraktığını açık bir şekilde göstermektedir. Dahası bu yaşlardaki çocuklar giderek daha fazla oranda ailelerine kıyasla akranlarından etkilenmektedirler. Öyleyse çocuklar için akranlarıyla sağlıklı ilişkiler kurarak sosyalleşebilecekleri olumlu ortamlar hazırlanmasının önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle; çocukların akranlarıyla sosyaleşme imkanları buldukları bu tür faaliyetler sırasında sahip oldukları normları olumlu yönde değiştirmelerini sağlamaya yönelik sistemli çalışmalar

yapılmalıdır.

Aksi halde çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimine katkı sağlayan bu programların amacın tam tersine sapkın davranışı pekiştirici bir etkisi de olabilir. Sözgelimi, bu tür programlarda dövüş sporları ile ilgilenen gençler, bu programlar sırasında olumlu normlar empoze edilemediği sürece bu konudaki gelişimlerini başkalarıyla kavga-dövüş yapma ve onlara zarar verme yönünde de kullanabilirler. Bu bağlamda öncelikle proje gruplarının oluşturulması sırasında, bu gruplardaki gençlere olumlu davranışlarıyla rol-model olabilecek akranların katılımı sağlanmalı ve aktiviteler sırasında bu akranlara öncü roller verilmelidir.

Gençlerin bir takım olumsuz davranış şekillerini sadece bu faaliyetler sayesinde terkedebileceklerini düşünmek fazlasıyla iyimser bir yaklaşım olacağından; bu tür faaliyetler yürütülürken gençleri eğiten koçların yanısıra, konusunda uzman sosyal çalışmacıların da onlara olumlu normlar kazandırmak için sistemli bir rehberlik çalışması yürütmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca davranışların ancak süreklilik kazandığında tutuma dönüşebildiği düşünüldüğünde tüm bu çalışmaların birbiriyle bağlantılı ve süreklilik arzedecek şekilde uygulanmasının hayati önem taşıdığı değerlendirilmektedir. Buradan hareketle; bu tür sosyal projelere katılan çocuklarla dört-beş yıllık zaman dilimini kapsayacak şekilde irtibat kurulmasının ve bu zaman dilimi içindeki yeni projelere de katılımlarının sağlanmasının etkili sonuçları beraberinde getireceği değerlendirilmektedir. Bunların dışında, imkanlar dahilinde hem ailelerin çocuk yetiştirme konusundaki bilgi ve tecrübelerini arttırmaya yönelik yapılandırılmış faaliyetler yürütülmesinin, hem de akademik performansın artırılmasına yönelik destek programları dizayn edilmesinin sürece olumlu katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Son olarak; araştırma sonuçlarından anlaşılacağı üzere sapkın davranışlardan korunmak için çocuklar samimi ve içten bir ilgi beklemekte ve doğru arkadaşlarla doğru ortamlarda sosyalleşmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Sanılanın aksine bu süreçlerde çocuğun ekonomik durumu anlamlı bir rol oynamamaktadır. Dolayısıyla yapılan sosyal projelerde risk grubu çocuklara ekonomik yönden yardımlar yapılmasının faydası inkâr edilmemekle birlikte, yapılacaklar listesinde bundan çok daha önemli konular olduğuna özellikle vurgu yapmakta fayda vardır. İç-

riği samimi ve nitelikli ilişkilerle doldurulamıyan sosyal projelerin ya da ekonomik yardımların yeterince verimli olmayacağı ve amaca hizmet etmeyeceği düşünülmektedir. Bunun yerine çocuklarla samimi ve duygusal doyuruculuğu olan nitelikli zamanlar geçirilmesinin ve olumlu akranlarıyla buluşturulup onlarla soyalleşme imkânı verilmesinin çok daha etkili ve kalıcı etkiler bırakacağı değerlendirilmektedir.

SUMMARY

Existing research have competing views for explaining juvenile delinquency. In this context, family and peer relationships are two central domains in the study of juvenile delinquency. For example, according to Differential Association and Social Learning Theories deinquency is learned through interactions with intimate others. On the other hand, Control Theories such as Hirschi's Social Bond Theory focuses on the quality and density of social bonds with significant others in family or school environment. Within this perspective, this article adresses the determinants of juvenile delinquency and potential gender differences in risk factors of delinquency. The sample of this study consists of a total of 180 students from 25 different secondary schools in Kars. 95% of the students are between the age of 11 and 16 years and percentage of male students is 65.

Consistent with findings of previous research, results suggest that association with deviant peers may be a strong predictor for both boys and girls, however the impact of deviant peers on increased delinquency is more pronounced for boys than girls. Moreover while peer delinquency is an important risk factor for delinquency, it appears that strong parental care can act as a protective factor reducing the likelihood of engaging in delinquent activities. Nevertheless, the impact of parental care is less pronounced for boys than girls. In the analysis examining only the boys, parental care remains under significance threshold when the impact of delinquent peers is taken into account. This result is believed to be due to different socialization patterns of boys and girls. That is, girls experience higher levels of social control than boys, especially in traditional societies.

both male and female delinquency while parents' level of education seems to be either irrelevant or have a positive impact on delinquency. This result suggests that, unless parents exercise proper care for their children, their level of education will not work much to protect them against delinquent outcomes. One last important finding is that; unlike with the boys, girls are more likely to engage in delinquency as their welfare status increases. This suggests that economic welfare has a greater impact on girls than boys to empower them, providing them more opportunities for delinquent activity.

KAYNAKÇA

AGNEW, Robert 2001, **“Juvenile Delinquency: Causes and Control”**, Los Angeles: Roxbury.

AGNEW, Robert, Shelley Keith Matthews, Jacob Bucher, Adria N. Welcher ve Corey Keyes 2008, **“Socioeconomic Status, Economic Problems, and Delinquency”**, Youth & Society, Cilt: 40, No: 2, 159.

AKERS, Ronald. L. 1973, **“Deviant Behavior: A Social Learning Approach”**, Belmont, CA: Wadsworth.

AKERS, Ronald L., ve Gang Lee 1999, **“Age, Social Learning, and Social Bonding in Adolescent Substance Use”**, Deviant Behavior, Cilt: 20, 1-25.

ALEXANDER, Karl. L., Doris. R. Entwisle ve Nader Kabbani 2001, **“The Dropout Process in Life Course Perspective: Early Risk Factors at Home and School”**, Teachers College Record, Cilt:5, 760-822.

ALİKAŞIFOĞLU, Müjgan., Ethem Erginoz, Oya Ercan, Omer Uysal, Deniz A. Kaymak ve Özdemir İlter 2004, **“Violent Behavior among Turkish High School Students and Correlates of Physical Fight”**, European Journal of Public Health, Cilt:14, 173-177.

BARBERET, Rosemarry., Benjamin Bowling, Josine Junger-Tas, Cristina Rechea-Alberola, John van Kesteren ve Andrew Zurawan 2004, **“Self-Reported Juvenile Delinquency in England and Wales, The Netherlands and Spain”**, Helsinki, Finland: European Institute for Crime Prevention and Control.

BENDIXEN, Mons., Inger M Endresen ve Dan Olweus 2003, **“Variety and Frequency Scales of Antisocial Involvement: Which One is Better?”**, Legal and Criminological Psychology, Cilt: 8, 135-150.

BRENDGEN, Mara., Frank Vitaro ve William M. Bukowski 2000, **“Stability and Variability of Adolescents’ Affiliation With Delinquent Friends: Predictors and Consequences”**, Social Development, Cilt: 9, 205-225.

CANTER, Rachelle J., 1982, **“Family Correlates of Male and Female Delinquency”**, Criminology, Cilt: 20, No: 2, 149-167.

COHEN, Albert, K. 1959, **“The Study of Social Disorganization and Deviant Behavior”**, Sociology Today, ed. Robert K. Merton et al., New York: Basic Books, 461-484.

COMBS, James, G. 2010, **“Big Samples and Small Effects: Let’s Not Trade Relevance and Rigor for Power”**, Academy of Management Journal, Cilt: 53, 9-13.

CRUM, Rosa, M., Kathleen K. Bucholz, John E. Helzer ve James, C. Anthony 1992,

“The Risk of Alcohol Abuse and Dependence in Adulthood: The Association with Education Level”, American Journal of Epidemiology, Cilt: 135, 989-99.

DEMUTH, Stephen ve Susan L. Brown 2004, **“Family Structure, Family Processes, and Adolescent Delinquency: The Significance of Parental Absence versus Parental Gender”**, Journal of Research in Crime and Delinquency, Cilt: 41, 58-81.

DURMUŞ, Emine ve Uğur Gürkan 2005, **“Lise Öğrencilerinin Şiddet ve Saldırganlık Eğilimleri”**, Gazi Üniversitesi, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 3, 253-269.

ELLIOTT, Delbert S., David Huizinga ve Suzanne S. Ageton 1985, **“Explaining Delinquency and Drug Use”**, Beverly Hills, CA: Sage.

ELLIOTT, Delbert S. 1987, **National Youth Survey [United States]: Wave VII**, (ICPSR 6542)

FAGAN, Jeffrey, Elizabeth Piper ve Melinda Moore 1986, **“Violent Delinquents and Urban Youths”** Criminology, Cilt: 24, 439-71.

FAGAN, Jeffrey ve Edward Pabon 1990, **“Contributions of Delinquency and Substance Use to School Dropout”**, Youth & Society, Cilt:21, 306-54.

GIBBONS, Don C. ve Marvin D. Krohn 1991, **“Delinquent Behavior”**, 5th ed. Engle-wood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

GORMAN-SMITH, Deborah, Patrick H. Tolan, Rolf Loeber ve David B. Henry 1998, **“Relation of Family Problems to Patterns of Delinquent Involvement among Urban Youth”**, Journal of Abnormal Child Psychology, Cilt: 26, No: 5, 319-333.

GREEN, Samuel B. 1991, **“How Many Subjects Does It Take to Do a Regression Analysis? Multivariate Behavioral Research”**, Cilt: 26, 499-510.

GUTIERREZ, Filomin C. ve Donald J. Shoemaker 2008, **“Self-Reported Delinquency of High School Students in Metro Manila : Gender and Social Class”**, Youth & Society, Cilt: 40, No: 1, 55-85.

HAGAN, John, A. R. Gillis ve John Simpson 1985, **“The Class Structure of Gender and Delinquency: Towards a Power-Control Theory of Common Delinquent Behavior”**, American Journal of Sociology, Cilt: 90, 1151-78.

HARRIS, Richard J. 1975, **“A Primer of Multivariate Statistics”**, New York: Academic Press.

HAYNIE, Dana L. ve D. Wayne Osgood 2005, **“Reconsidering Peers and Delinquency: How Do Peers Matter?”** *Social Forces*, 84, 1109-1130.

HEIMER, Karen 1995, **“Gender, Race, and The Pathways to Delinquency: An Interactionist Analysis”**, In J. Hagan and R. D. Peterson (eds) *Crime and inequality*, Stanford, CA: Stanford University Press.

HIRSCHI, Travis 1969 **“Causes of delinquency”**, Berkeley: University of California Press.

INGRAM, Jason R., Justin W. Patchin, Beth M. Huebner, John D. McCluskey ve Timothy S. Bynum 2007, **“Parents, Friends, and Serious Delinquency: An Examination of Direct and Indirect Effects Among At-Risk Early Adolescents”**, *Criminal Justice Review*, Cilt: 32, No: 4, 380-400.

JARJOURA, G. Roger 1993, **“Does Dropping Out of School Enhance Delinquent Involvement? Results From a Large-Scale National Probability Sample”**, *Criminology*, Cilt: 31, 149-72.

JUNGER-TAS, Josine ve Ineke Haen Marshall 1999, **“The Self-Report Methodology in Crime Research”**, In M. Tonry (Ed.), *Crime and Justice: A Review of Research*, Chicago: University of Chicago Press, 291-367.

JUNGER-TAS, Josine, Denis Ribeaud ve Maarten J. L. F. Cryuff 2004, **“Juvenile Delinquency and Gender”**, *European Journal of Criminology*, Cilt: 1 No: 3, 333-375.

JUNGER-TAS. Josine, Ineke Haen Marshall ve Denis Ribeaud 2003, **“Delinquency in an International Perspective: The International Self-Reported Delinquency Study (ISRDP)”**, Monsey, NY: Criminal Justice Press; The Hague, The Netherlands: Kugler Publications.

KANDEL, Denise B. 1996, **“The Parental and Peer Contexts of Adolescent Deviance: An Algebra of Interpersonal Influences”**, *Journal of Drug Issues*, Cilt: 26, 289-315.

KAPLAN, Diane S., Mitchel B. Peck ve Howard B. Kaplan 2001, **“Decomposing the Academic Failure-Dropout Relationship: A Longitudinal Analysis”**, *The Journal of Educational Research*, Cilt: 90, 331-43.

KEPENEKCI, Yasemin Karaman ve Sakir Cinkır 2006, **“Bullying among Turkish High School Students”**, *Child Abuse & Neglect*, Cilt: 30, 993-204.

KERCHER, Karl 1988, **“Criminology”**, In Edgar F Borgatta and Karen S. Cook (eds.), *The Future of Sociology*, Beverly Hills, CA: Sage Publications, 294-316.

LE, Thao. N., Golnoush Monfare ve Garry D. Stockdale 2005, **“The Relationship of School, Parent, and Peer Contextual Factors with Self-Reported Delinquency for Chinese, Cambodian, Laotian or Mien, and Vietnamese Youth”**, *Crime & Delinquency*, Cilt: 51, No:2, 192-219.

LO, Celia C., Young S Kim, Thomas. M Allen, Andrea N Allen, P. Allison Minugh ve Nicoletta Lomuto 2010, **“The Impact of School Environment and Grade Level on Student Delinquency: A Multilevel Modeling Approach, Crime & Delinquency”**, Cilt:57, No:4, 622-657.

MACK, Kristin Y., Michael J. Leiber, Richard A. Featherstone ve Maria A. Monserud 2007, **“Reassessing the Family Delinquency Association: Do Family Type, Family Processes, and Economic Factors Make a Difference?”**, Journal of Criminal Justice, Cilt:35, No:1, 51-67.

MARCOS, Anastasios C., Stephen J. Bahr ve Richard E. Johnson 1986, **“Test of a Bonding/ Association Theory of Adolescent Drug Use”**, Social Forces, Cilt: 65,135-61.

MASSEY, James L., ve Marvin D. Krohn 1986, **“A Longitudinal Examination of an Integrated Social Process Model of Deviant Behavior”**, Social Forces, Cilt:65, 107-34.

MATSUEDA, Ross L. 1982, **“Testing Control Theory and Differential Association: A Causal Modeling Approach”**, American Sociological Review, Cilt;47, 489-504.

MENSCH, Barbara S., ve Denise B Kandel 1988, **“Dropping Out of High School and Drug Involvement”**, Sociology of Education, Cilt: 61, 95-113.

NANSEL, Tanja R., Marry D. Overpeck, Denise L. Haynie W. June Ruan ve Peter C. Scheidt 2003, **“Relationships between Bullying and Violence among US Youth”**, Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine, Cilt:157, 348-353.

ONWUDIWE, Ihekwoaba D. 2004, **“Theoretical Perspectives on Juvenile Delinquency: Root Causes and Control”**, Corrections Today, Cilt: 66, No: 6, 153.

ORME, John G. ve Cheryl Buehler 2001, **“Introduction to Multiple Regression for Categorical and Limited Dependent Variables”**, Social Work Research, Cilt: 25, No:1, 49-61.

ÖZDEMİR, Soner Mehmer 2010, **“An Examination of the Educational Programs held for Juvenile Delinquents in Turkey, Education”**, Cilt:130, No:3,384-398.

PATTERSON, Gerald R. 1982, **“Social Learning Approach to Family Intervention”**, Eugene, OR: Castilia.

PATTERSON, G. R., Thomas J. Dishion 1985, **“Contributions of Families and Peers to Delinquency”**, Criminology, Cilt:23, 63-79.

PIQUERO, Nicole Leeper., Angela R. Gover, John M. MacDonald ve Alex R. Piquero 2005, **“The Influence of Delinquent Peers on Delinquency: Does Gender Matter?”**, Youth & Society, Cilt:136, No:3, 251-275.

RANKIN, Joseph H. ve L. Edward Wells 1990, **“The Effect of Parental Attachments and Direct Controls on Delinquency”**, Journal of Research in Crime and Delinquency, Cilt:27, No:2, 140-165.

REBELLON, Cesar J. 2002, **“Reconsidering the Broken Homes/Delinquency Relationship and Exploring Its Mediating Mechanism(s)”**, Criminology, Cilt:40, No:1, 103-135.

RIGBY, Ken, ve Ian Cox, 1996, **“The Contribution of Bullying at School and Low Self-Esteem to Acts of Delinquency among Australian Teenagers”**, Personality and Individual Differences, Cilt:21, 609-612.

SAMPSON, Robert J. ve John H. Laub 1993, **“Crime in The Making: Pathways and Turning Points Through Life. Cambridge”**, MA: Harvard University Press.

SMITH, D. J. ve S. McVie 2003, **“Theory and Method in the Edinburgh Study of Youth Transitions and Crime”**, British Journal of Criminology, Cilt: 43, 169-195.

SOKOL-KATZ, Jan, Roger Dunham ve Rick Zimmerman 1997, **“Family Structure versus Parental Attachment in Controlling Adolescent Deviant Behavior: A Social Control Model”**, Adolescence, Cilt:32, No:125, 199-215.

SUTHERLAND, Edwin Hardin 1947, **“Principles of criminology”**, (4th ed.). Philadelphia: J. B. Lippincott.

TABACHNICK, Barbara. G. ve Linda S. Fidell, 2001, **“Using Multivariate Statistics”**, (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

TATALOVICH, Raymond 1976, **“Societal Determinants of Reported Crime in the American States: A Comparative Analysis Using Multiple Regression”**, Criminal Justice Review, Cilt:1, 127-132.

TEACHMAN, Jay D., Kathleen Paasch, ve Karen Carver 1996, **“Social Capital and Dropping Out of School Early”**, Journal of Marriage and the Family, Cilt:58,773-83.

THORNBERRY, Terence. P., Melanie Moore ve R. L. Christenson 1985, **“The Effect of Dropping Out of High School on Subsequent Criminal Behavior”**, Criminology, Cilt: 23, 3-18.

THORNBERRY, Terence., Alan J. Lizotte, Marvin D. Krohn, Margaret Farnworth ve Sung Joon Jang 1991, **“Testing Interactional Theory: An Examination of Reciprocal Causal Relationships among Family, School, and Delinquency”**, The Journal of Criminal Law and Criminology, Cilt:82, 3-35.

THORNBERRY, Terence., Alan J. Lizotte, Marvin D. Krohn, Margaret Farnworth ve Sung Joon Jang 1994, **“Delinquent Peers, Beliefs, and Delinquent Behavior: A Longitudi-**

THORNBERRY, Terence. P. ve Marvin D. Krohn 2003, "**Taking Stock of Delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies**", New York: Kluwer Academic/Plenum.

TOLAN, Patrick H. 1990, "**Multi-Systemic Structural Strategic Interventions for Child and Adolescent Behavior Problems**", New York: Haworth.

TOLAN, Patrick H. ve Nancy Guerra 1994, "**What Works in Reducing Adolescent Violence: An Empirical Review of the Field**", Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence, Institute of Behavioral Science, University of Colorado.

ULUSOY, Demet, Nilüfer Özcan Demir ve Aylin Görgün Baran 2005 "**Parçalanmış Aile ve Gençlerde Sapmış Davranışlar: Lise Son Sınıf Gençliği Örneği**", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:22, 61-66.

ÜNAL, Halime 2010, "**Ebeveynlerle Olan İlişkiler, Sapkın Arkadaşlar ve Sapkın Davranışları**", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi /Journal of Sociological Research, Cilt:13, No:2, 216-248.

VOELKL, Kristin E., John W. Welte ve William F. Wieczorek 1999, "**Schooling and Delinquency among White and African American Adolescents**", Urban Education, Cilt: 34, 69-88.

WARR, Mark 1993, "**Parents, Peers, and Delinquency**", Social Forces, Cilt:72, No:1, 247-264.

WARR, Mark 2002 "**Companions in Crime**", Cambridge, UK: Cambridge University Press.

WARR, Mark ve Mark Stafford 1991 "**The Influence of Delinquent Peers: What They Think or What They Do?**", Criminology, Cilt:29, No:4, 851-865.

WEERMAN Franl M., ve Wilma H. Smeenk 2005 "**Peer Similarity in Delinquency for Different Types of Friends: A Comparison Using Two Measurement Methods**", Criminology, Cilt:43, 499-524.

WRIGHT, John Paul ve Francis T. Cullen 2001 "**Parental Efficacy and Delinquent Behavior: Do Control and Support Matter?**", Criminology, Cilt:39, No:3, 677-705.